

Modelul explicativ al globalizării*

■

Marin Dinu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *Wording the explanatory model of the globalization is the purpose of this article. The idea of globalization is indissoluble linked to the idea of order of the world and it is the premise on which the analyses is based. On its turn the order has a sens when it is associated to the ordination principle. The essential data of the actual international order shows that adversity is the principle of ordering: a part of the international system has the tendency to central other part if it is possible (and in our time it is possible) all the component parts of the whole world. Therefore we ourselves still find out in the era of pre-globalization because the ordinator principle, that of the competition, has not been changed, in which the parts are disputing among them the non-conflictual functions, competences, dependences etc.*

Key words: adversity; pre-global era; competition; global era; explanatory model.

■

Globalizarea este percepută în două moduri la fel de inadecvate: a) ca un nou concept care repotentează continuitatea modalităților de control al variabilelor unor probleme generale și b) ca o soluție așteptată la blocajele de înțelegere a limitărilor accesului la putere în sistemul internațional. În prima variantă globalizarea este acreditată drept o formulă ce prezervă în chip anistoric configurația lumii, în timp ce a doua variantă este destinată să eternizeze funcțiile top down ale sistemului internațional. Dacă nu ar acoperi o zonă consistentă statistic a preferințelor, cele două moduri de încărcare a conceptului de globalizare ar fi simple speculații. Mediile academice sunt și ele racordate la aliniamentele acestor viziuni.

Ipostaze contextuale

Sensul uzual al conceptului de globalizare se calchiază fie pe cea ce reprezintă starea generică de globalitate, fie pe universul de semnificații iradiat de

globalism (Beck, 2003). În cazul stării de globalitate este vorba de problemele universale și anistorice, de genul subdezvoltării, cu pandantul său social – sărăcia, la care niciun regim internațional nu a reușit să dea soluții pe deplin operaționale. Când privește globalismul, el exprimă un stadiu al evoluției interdependențelor în care un actor al vieții internaționale are un rol preponderent în gestiunea resurselor (economice, culturale, militare, științifice, politice etc.) ale planetei.

Suprapunerea sensului globalizării pe cel al stării de globalitate trimite acest concept în categoria celor ce au însoțit dintotdeauna confruntarea omenirii cu sine însăși: cu ceea ce este, ceea ce are, ceea ce poate să facă și cum reușește să facă (Held, 1993). Ceea ce nu s-a reușit să se rezolve – se știe – a fost transferat de către individ în seama supranaturalului și de către comunități în seama supranaționalului. Trebuie marcat distinct intervalul în care statele s-au deprins să împingă aceste probleme mai ales în seama internaționalului.

* Ideile acestui articol au fost prezentate în cadrul *The Preconference for the International Economic History Congress*, „Identity, Globalization and Universality in the Eastern and Central European Economic Area – Evolutions and Involutions in the Modern and Contemporary Period: Experiences, Meanings, Lessons”, organizată de Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, 4-5 mai 2006, și al celei de-a XVI-a sesiuni științifice „Economia cunoașterii și globalizarea”, Universitatea „Petru Andrei” din Iași, 18-20 mai 2006. Forma actuală a articolului este adaptarea din engleză a comunicării și conține nuanțări ale ideilor dezbătute în cele două manifestări științifice.

Globalismul țintește situația în constituția lumii în care există o singură supraputere, componentele sistemului internațional fiind, în forme diverse și subtile, dependente de deciziile, interesele, comportamentul și evoluțiile supraputerii (Brzezinski, 2000). Este limpede că această configurație a lumii reprezintă o formulă de gestiune a puterii în relațiile internaționale, adică se referă la ideea de ordine (Nye, 2005).

Cele două concepte-sosii ale globalizării ne sugerează, pe de o parte, că globalizarea este tendința spre universalizare în viziunea omenirii despre ea însăși, scoțând în evidență ceea ce are comun sau o afectează în ansamblu, și, pe de altă parte, că evoluția a dus natural la o asimetrie a distribuției puterii pe planetă, de tip dependență de un centru care gestionează solitar puterea, asigurând funcționalitatea regimului internațional. Globalitatea vizibilizează problema și globalismul dă soluția! La un loc, cele două concepte înlocuitoare ale globalizării par să ofere matricea în reperele căreia se asigură coerența și consistența vieții internaționale în formula noii ordini globale. Dar, în aceste condiții, de ce mai vorbim de globalizare?

Relativizarea sensului

În ultimele decenii s-au consacrat mai multe perspective de abordare a globalizării. Cea mai abundentă în analize este perspectiva economică, având drept punct de pornire studiul economiilor de scară și desfășurându-se cu stăruință asupra internaționalizării piețelor. Astăzi încep să fie tot mai frecvente analizele perspectivei politice, centrate pe problematica noii ordini și ținând constituția societății globale. O largă audiență au și studiile vizând perspectiva hegemonică, preocupate de descifrarea mecanismelor controlului global al resurselor, cu varianta accesului la puteri (economice, politice, militare, culturale etc.). Nu puține sunt analizele ce relevă perspectiva ezoterică, încercând, între altele, să acrediteze ideea programatică a unei uniuni politice a elitei planetare.

Un corp distinct îl fac studiile despre modelele de integrare (Dinu, Socol, Marinaș, 2005), debutând cu cele privind analiza teoriei economice a federalismului și a constituirii federațiilor.

Este o constatare greu de răsturnat că toate perspectivele de analiză a globalizării sunt în mod fatal parțiale și pe deasupra se supun regulii opțiunii pentru sensurile conceptelor înlocuitoare, globalitate și globalism. Putem vorbi de aproximări conceptuale, deși de puține ori suntem în situația fericită de a găsi într-un studiu informații legate strict de globalizare sau cel puțin să opereze cu diferențele specifice dintre cele trei

noțiuni. Situația nu este singulară. Menționăm cazul și al altor concepte cu sensuri suprapuse, cum ar fi cele de tranziție, transformare, reformă, cu trimerurile la procesele de urgență postcomunistă. Se practică, în mod surprinzător, un fel de devălmășie sensuală în discursul globalizării, ca și al tranziției postcomuniste (Dinu, 2003).

Un aspect ce confuzionează și mai mult ceea ce ar trebui să fie o teorie a globalizării (deși este doar o bibliografie!) constă în propensiunea ideologică a analizelor. Cele mai frecvente deviații interpretative sunt cele marcate de viziunile deterministe, adeseori în maniera materialismului dialectic și istoric. Acestea explică evoluțiile doar pe seama străpunerilor tehnologice ale revoluției informaționale, care determină prin „noile forțe de producție” schimbări în „structura” lumii. În astfel de construcții teoretice primează mijloacele în raport cu scopurile globalizării.

O categorie diferită de studii mizează pe puterea de inducție a ideii de ordine reprezentată de statul-națiune și a înclinației statelor de a coopera pentru soluționarea problemelor globale. În această direcție ne aflăm în situația de a constata că instituționalizarea interdependențelor în formula Bretton Woods s-ar putea să se eternizeze prin reformare, cu scopul de a face necesară preeminența rolului statului-națiune în gestionarea regimului internațional. Ceea ce revelează aceste studii este faptul că schimbarea globală scutește de răspunderi sufixul *inter* și de disfuncții *cooperarea* între state.

Teoria conspirației a făcut la rândul ei ravagii în explicarea globalizării. Întrucât aceasta ambiționează să aibă ultimul cuvânt în tot ceea ce se întâmplă în lume, merită să fie lăsată deoparte!

Trebuie să observăm că fiecare traseu de analiză este preocupat de critica celorlalte, astfel încât ele își anihilează reciproc forța explicativă. Rezultatul absolut al contribuției însumate a studiilor despre globalizare este că ea se dovedește prea ușor a fi... ceea ce știm cu toții că este!

Tentația ideologiilor

Faptul că un concept este acreditat cu așa de diferite sensuri trebuie să aibă o explicație. Poate fi găsită, în cazul globalizării, o explicație și plauzibilă, și credibilă? Încărcarea cu alte sensuri decât cele la care ne-am așteptat să fie îndreptățit conceptul de globalizare pentru a avea cel puțin identitate în dezbaterile teoretice actuale, dacă nu valoare epistemologică și euristică în egală măsură, nu este chiar inocentă (Dinu, 2006).

Putem, fără îndoială, constata faptul că are loc o încrâncenată rezistență la a acoperi sensurile globalizării în fel și chip. Pentru a nu strica viziunea tutelară se exercită o presiune informațională pentru a se accepta la nivelul comunității științifice sensul, de globalism mai ales, pe care l-ar sugera ca megatendință globalizarea. Cumva, în maniera corectitudinii politice, globalizarea trebuie să însemne ceva anume, exact ce este bine să reprezinte status-quo-ul distribuției de putere într-o ordine globală regularizată de o singură superputere. Sugestia este atât de atractivă încât încărcătura de sens a globalizării răspunde unui criteriu minimal de plauzibilitate, de a se suprapune pe o textură a realității identificabilă și congruentă cu un șir de fapte, evenimente, fenomene observabile.

Dacă globalizarea reflectă status-quo-ul sistemului internațional actual înseamnă că acest concept intră într-o clasă mai largă de concepte, care istoricește au aproximat diferitele formule de status-quo, de la conceptul de imperialism până la cel de hegemonism. Această suită de concepte reprezintă situațiile în care, în mai mică sau mai mare proporție, un stat instituie un regim de dependență sau de subordonare a altor state. Eticheta exactă a formulei actuale a status-quo-ului este cea de „republică imperială” (Aron, 1972), cu variațiile lingvistice de „imperiu american” (Todd, 2003), „putere soft” (Nye, 2004), „imperiu ușor” (Ignatieff, 2003) sau „pop internaționalism” (Krugman, 1996), încercând fiecare să aproximeze în fapt procesul de difuzie a valorilor americane la nivelul planetei, ceea ce în limbajul comun se numește „americanizarea lumii”.

Economiștii de orientare neoliberală asimilează globalizarea cu procesele marcate de supremația pieței, cu accent pe poziția dominantă a piețelor financiare, centrate pe funcția dolarului de monedă internațională de rezervă.

Închiderea sferei

Cheia în interpretarea proceselor de globalizare o are ceea ce numim principiul ordonator, adică regula de bază a configurării vieții internaționale. Admitem ipoteza că istoria omenirii se poate împărți în două perioade: 1) cea în care regula a fost făcută de principiul adversității, pe care o numim perioada preglobală și 2) cea în care regula este făcută de principiul competiției, pe care o numim perioada globalizării.

Ce s-a întâmplat până acum? Principiul adversității a impus regula în care o parte controlează mereu altă parte. În fapt, întreaga istorie poate fi explicată ca fenomenologie a principiului adversității (de la lupta de supraviețuire la cea de dominare, de la viața triburilor

la democrația Atenei lui Pericle, de la Imperiul Roman la hegemonia americană, dar și de la lupta de clasă la ura de rasă, de la conflictele religioase la războiul rece, până la formele adversității față de entități sublimite de genul terorismului, cartelurilor crimei organizate etc.).

Ordinea rezultată din principiul adversității a produs polarizare (economică, ideologică), sisteme politice închise (state străjuite de granițe geografice, economice, ideologice, rasiale) sau cooperare subminată de suveranitatea națională (de interesele divergente ale statelor).

Stadiul în care ne aflăm este cel în care o parte (un stat) controlează întregul (globul), gestionează discreționar puterile globale, exercită unilateralismul deciziilor și favorizează nivelarea diversității (inclusiv culturale). Este vorba evident de o formulă arhitecturală a vieții și regimului internațional la care s-a ajuns pe căi pașnice.

Întrebarea esențială este: rezolvă acest mod de organizare a lumii problemele acumulate în istorie de tipul sărăciei, violenței, poluării, identității? Ne aflăm în situația evolutivă a formulelor de organizare generate de același principiu al adversității. În varianta sa maximală de exprimare, problemele eventual se reformulează, căci soluționarea nu constituie un algoritm al gestionării ordinii internaționale, instrumentele și funcțiile acesteia fiind neschimbate. Chiar dacă o parte hegemonizează astăzi sistemul global, fără să se schimbe principiul ordonator nu se depășesc consecințele adversității. Nu este întâmplător că răspunsul este sugerat de următoarea aserțiune: „America este nu numai prima și singura superputere cu adevărat mondială, ci și, probabil, ultima” (Brzezinski, 2000).

Depășirea situației nu înseamnă o re poziționare din bunăvoință a SUA în regimul internațional, ci întemeierea ordinii internaționale pe un alt principiu.

Schimbarea principiului

Miza absolută este funcționalizarea unui alt principiu ordonator, care să asigure depășirea situației de blocaj în care se află evoluția regimului internațional și constituția ordinii internaționale.

Situația de fapt arată că în lume acționează astăzi și alți actori decât cei care au produs ordinea în care un stat controlează toate celelalte state ale lumii. Dacă este să spunem lucrurilor pe nume, întregul, astăzi, nu mai este rezultatul însumării mecanice a părților. Ceva se adaugă, chiar o diferență specifică, reprezentată de funcțiile unor noi actori pe lângă statele-națiuni, cum ar fi organizațiile civile cu vocație transnațională, companiile globale, fondurile de risc („turma

electronică” (Friedman, 2002), circulația liberă a factorilor, mai ales a capitalului financiar, grupurile de interese transnaționale, auditorii globali etc. Astăzi vorbim de noi formule de producere a bogăției, centrate pe economia bazată pe cunoaștere, de noi instrumente de genul derivativelor, creării nișelor de piață, influențării consumului prin publicitate. Ideea de control pare să piardă din relevanță într-o lume în care părțile, atât de diverse și cu comportamente consolidate, tind să imite întregul, în orice caz să iasă din grila inflexibilă a structurii interstatale.

Globalizarea apare ca o formulă nouă de organizare a lumii cu scopul de a rezolva în alt mod, nonconflictual, alocarea resurselor, ca și problemele dezvoltării care nu și-au găsit rezolvarea pe principiul adversității. Globalizarea este, deci, o problemă politică de ultimă instanță, ce presupune constituția unei societăți globale, care să gestioneze economia globală, ca și toate celelalte compartimente ale guvernării globale. Analiza globalizării este, în fapt, analiza societății globale. Orice alte aliniamente se subordonează aliniamentului societal. Aspectele tehnice, spectaculoase, au relevanță globală doar în raport cu efectele asupra societății globale (telecomunicații, internet etc.), iar aspectele economice pun în evidență funcția socială a economiei (depășirea riscului economiei offshore, între altele).

Globalizarea se arată a fi procesul de structurare a societății globale, pe câteva caracteristici proprii: a) ca formă a modernității societatea globală este de natură postnațională; b) evoluțiile vizează procese *supra*, după eșecul proceselor *inter*, de la internaționalele de toate culorile până la sistemele instituționale de cooperare interstatală; c) are consistența unui proces constructivist, cu arhitectură instituțională, bazat pe reguli de joc nonconflictuale (nonviolente), de risc calculat și pe criterii postrandamentale, antropice și ecologice, cu sisteme creative postcorporatiste și postindustriale; d) este un proces postcapitalist (în sens clasic și istoric), inovativ în materie de resurse (cunoștințele aduc valoare adăugată preponderentă), cu formule nonpiață pentru câștigul de bunăstare (rezolvă problema „20 versus 80 la sută”, inclusiv prin metode eticiste, și e) este un proces al diversității congruente cu unitatea (globalizarea este, în fapt, glocalizare).

Aceste caracteristici sunt consecința efectivizării principiului competiției, cu aspectul său esențial că totul se redispune, nimic nefiind definitiv, ierarhiile sunt dinamice, intrările și ieșirile din sistem sunt cu adevărat liberalizate. În baza principiului competiției deschise și mereu reluate, globalizarea vine cu o nouă ordine în care se încearcă să nu mai fie posibile vechile nevroze ale istoriei. Din acest punct de vedere, globalizarea este

o a doua modernitate a lumi (Beck, 2003), după cea declanșată de revoluțiile industriale și naționale, cele care au adus clivajele pe relația inter(național) și intra(social), adică adversitatea și conflictele internaționale ca și lupta de clasă, inclusiv conflictele sociale din epoca postindustrială.

Proba viitorului

Omenirea mizează pe ceea ce are comun și poate fi pus în comun, pe ceea ce îi aseamănă între ei pe oameni. Diferitul creativ stă la baza diversității locale, cea de-a doua dimensiune funcțională a globalizării. Competiția se manifestă la acest nivel cu prioritate, unde se selectează agenții globali. Dimensiunea locală constituie un sistem deschis cu autoorganizare.

Trecerea de la perioada preglobală, marcată de principiul adversității, la perioada globală, marcată de principiul competiției, este una conflictuală. Motivele constau în: a) schimbarea setului de valori (suveranitate, interguvernamentalism, hegemonie etc.); b) diminuarea funcțiilor unor actori (statul-națiune, partide, companii naționale etc.); c) reforma instituțională (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Organizarea Națiunilor Unite, Organizația Mondială a Comerțului etc.); d) schimbarea procedurilor (guvernare centralizată, alocarea politică a resurselor, controlul național al piețelor etc.).

Starea conflictuală dintre partizanii formulelor preglobale și cei ai globalizării se vede cel mai bine în proiectele de regionalizare (Uniunea Europeană, bunăoară). Dintre cele trei proiecte de integrare regională, doar construcția europeană se află pe un traseu pe care dovedește că încearcă să aplice principiul globalizării. Uniunea Europeană reprezintă o dezvoltare a unor structuri supranaționale, prin transfer de suveranitate („mise en commune”), apar actori cu identitate europeană prevalentă (de la agenți economici până la instituții), decizia se ia într-un sistem de guvernare multinivel, cu partajarea responsabilităților, se aplică metode de coordonare a politicilor pentru a minimiza eșecurile pieței. În același timp, procesele de convergență omogenizează accesul la ofertă, ridicând periferia la nivelul standardelor centrului, procesele economice servesc formării societății europene, ca aproximare a ideii de societate postnațională, eminentamente globală, principiul competiției este țintit prin obiective precum coeziunea socială atinsă prin creștere economică. Deci se instituie reguli ale competiției în care miza se repune mereu în joc. În Uniunea Europeană se prefigurează o ordine instrumentală prin care să se asigure accesul liber la

îndreptări, de tipul libertăților, și la ofertă, prin competiție reglementată, pentru a nu fi exclusivă.

În sensul sugerat de construcția europeană, globalizarea, prin noul principiu ordonator, încearcă să rezolve problemele globalității și să depășească globalismul, care este cel mult o globalizare deviantă.

Recurs la ideal

Ca univers de semnificații, ca fenomenologie și ca finalitate, globalizarea se arată a fi altceva decât globalitatea și globalismul, ca și în raport cu orice altă formă istorică pe care acestea au luat-o în perioada preglobală structurată de principiul adversității. Ca practică socială, globalizarea are funcția de a instituționaliza societatea globală, soluția așteptată pentru depășirea consecințelor primei modernități, construită pe clivaje. Economic, globalizarea se desfășoară dincolo de postindustrialism, încărcând aliniamentele noii economii, bazată pe cunoaștere și pe tendințele postrandamentale, de tip ecologic. Componenta socială generează identitatea globală, de tip postnațional, funcționalizând mecanismele compensatorii ale diversității locale, în varianta instituțională a societății civile și asociativității plurimotivate. Din punct de vedere politic, globalizarea exersează guvernarea globală, cu funcție supranațională (comunitară, globală etc.), dar și locală, marcând în fapt

consacrarea actorilor extrastatali ce ocupă segmente funcționale, atribuții și îndreptări de o extensie sugerată prin tendințele efectivizate ale liberei circulații a persoanelor, serviciilor, capitalurilor și bunurilor. În fapt, societatea globală va evolua pe un traseu prefigurat de federalismul permisiv recentrării identităților după repere autoasumate în orizontul plurivalent global-local. Reprezentarea intereselor păstrează suportul valorilor, mecanismelor și criteriilor testate de democrație.

Sub aspect esențial, globalizarea este procesul de funcționalizare, pe baza principiului competiției, a economiei globale, care, în cadrul societății globale, de tip postnațional, devine aptă să creeze structuri de decizie și acțiune pe relația global-local, pentru soluționarea problemelor globale și asigurarea echilibrului ofertă-îndreptări.

Caracterul proiectiv, departe de a reprezenta o nouă tentativă de tip utopic, este concordant cu preeminența dimensiunii raționale a umanității, eliberată de propensiunea adversității odată cu abordarea inovației ca resursă inepuizabilă și preponderentă, refăcând pe acest suport nonrandamental armonia dintre natura umană și natura-mamă.

Fără acest înțeles, globalizarea este un proces mimat, golit de conținut, o cale de a grăbi colapsul singurului sistem deschis cu autoorganizare de tip inovativ-rațional pe care-l oferă evoluția vieții pe Terra.

Bibliografie

- Aron, R. (1972). *République impériale. Les Etats-Unis dans le monde 1945-1972*, Calmann-Levy, Paris
- Bacevich, A. (2002). *American Empire*, Harvard University Press, Cambridge
- Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York
- Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea. Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București
- Brzezinski, Z. (2000). *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București
- Dinu, M. (2003). *Modelul explicativ al paradigmelor economice. Cazul tranziției postcomuniste*, în volumul „Educație economică. Actualitate și perspective”, Editura Economică, București
- Dinu, M. (2004). *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București
- Dinu, M. (2006). *Relevanța postrațională a paradigmelor difuze*, în „Economie Teoretică și Aplicată”, nr. 1 (496), martie
- Dinu, M., Socol, C., Marinaș, M. (2005). *Modelul european de integrare*, Editura Economică, București
- Friedman, L. Th. (1990). *The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization*, Farrar, Straus and Giroux, New York
- Friedman, L. Th. (2005). *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York
- Fukuyama, Fr. (2004). *Viitorul nostru postuman. Consecințele revoluției biotehnologice*, Humanitas, București

- Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives*, Routledge, New York
- Held, D. and McGrew, A. (2002). *Governing Globalization: Power Authority and Global Governance*, Polity Press, Cambridge UK
- Held, D. et al (1999). *Global Transformation: Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, Stanford
- Ignatieff, M. (2003). *Empire Lite*, Vintage Books, New York
- Krugman, P. (1996). *Pop Internationalism*, MIT Press, Cambridge
- Nye, J.S. Jr. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York
- Nye, J.S. Jr. (2005). *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Editura Antet, România
- Rodrik, D. (1997). *Sense și Nonsense în the Globalization Debate*, Foreign Policy, Summer, pag. 19-37
- Stiglitz, J. (2005). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București
- Todd, Em (2002). *Après l'empire. Essai sur la décomposition du système américain*, Gallimard, Paris